

РЕЦЕНЗИЯ

на трудовете на Доц. доктор на философските науки Стефан Недев Пенев, участник в конкурса за професор по философия за нуждите на Секция “Религия Вярвания, Светоглед” към ИИОЗ при БАН –код 2.3 , обявен в Държавен вестник бр. 91/2015 от 24.11. 2015г.

В конкурса за професор, роденият на 7.06.1957 г. и завършилият през 1984 г. Петербургския университет със степен магистър, а през 1989 г. защитил научната и образователна степен “доктор по философия” в СУ “Св. Климент Охридски” доц. дфн. Стефан Пенев участва с две фундаментални монографии, 6 студии и статии на руски език, публикувани в чужбина и десетина студии и статии, публикувани в България, от общо публикувани 125 научни труда, от които 5 монографии и 120 студии и статии.

Доц. дфн Стефан Пенев е представил изискуемите според закона всички необходими документи за конкурса, в това число не само своето CV, списък на научните си трудове, Анотация и самооценка на теоретичните приноси в своите произведения, но също така и списък на цитиранията на неговите произведения (94 на брой) . Последното за мен изобщо представлява бюрократична приумица на някой “умник”. От немалкия ми опит в науката и философията и в “онази” и в “тази” епоха определено знам, че обикновено се “силно” цитира шефа на съответното звено от подчинените му, а също цитират се онези произведения, които пасват на изследванията на съответния автор. Но, ако си представим хипотезата, че даден учен излиза зад известните проблемни области и решения , т.е. е действителен творец и новатор, той ще може ли да се надява на цитирания от останалата научна общност, която се движи в руслото на традиционните области? Обикновено такива цитирания стават масови след десетилетия, когато авторът изобщо не се нуждае от тях (Пример, Лайбниц, Кант, Айнщайн и т.н.)

В случая, искам категорично да заявя, че без да се впечатлявам от каквито и да са формални критерии, оценявам даден учен и въобще творец главно от това, което е написал, публикувал и с това обогатил науката и философията, изобщо духовната култура на народа си, а с това и на човечеството. А доц. дфн Стефан Пенев за малко повече от четвърт век е написал и публикувал достатъчно значими произведения, за да има своето определено място в системата на философията на религията, и по-специално на философията на духа и религиозната антропология, на епистемологията и категориалния анализ, на диалектичката логика и диалектичката философия, на религиозната метафизика, на философските проблеми на естествознанието и философията на религията в България.

При това, всички тези области не са сами по себе си парчета, късове от различни изследвания, а са части, фрагменти, подсистеми на една цялостна система, която като впечатляващо читателите пано представя научното дело на доц. дфн Стефан Пенев. В този смисъл те са елементи на една органическа цялостна диалектическа система, която той започва да изгражда още в магистърската си теза и в първата докторска дисертация и постепенно да я развива и разгръща.

Към тези най-общии впечатления, които може да сподели всеки добросъвестен и компетентен изследовател на творчеството на доц. дфн. Стефан Пенев не бих могъл да не изтъкна фактът, че той вече доста години ръководи първата светска секция /катедра по философия и социология на религията към БАН и в България. През тези години, поне от едно десетилетие, в което участвам в различни инициативи с различна степен на ангажираност в дейността на тази секция/катедра аз бих искал да посоча и огромната организаторска работа на тази секция при подготовката и провеждането на ежегодните международни научни конференции с участието на учени от Русия и Израел и огромната редакторска работа върху издаваните тематични сборници, която осъществява нейния ръководител доц. дфн. Стефан Пенев.

Доц. дфн Стефан Пенев има значим по обем и проблематика преподавателски опит като асистент, гл. асистент и доц в СУ “Св. Климент Охридски”, при което има ръководство на няколко магистърски тези. Той е бил също така научен ръководител на два успешно защитили докторанта и рецензент и член на Научно жури на цяла редица защити на дисертации и повишаване в длъжност. Вероятно той е един от малкото български учени с публични лекции в Университета в свещения град Йерусалим.

И не на последно място в публична му дейност като учен трябва да се отбележи неговата работа като експерт по религиозните въпроси почти десет години в Народното събрание на РБългария, където в голяма степен подпомага подготовката при изработването и отстояването на основните принципи на приетия през 2002 г. Закон за вероизповеданията в РБългария.

Погледнато съществено, което правя върху базата на многогодишното познаване на неговите произведения и върху повече от 30-те страници бележки върху представените в конкурса трудове, кои са най-значимите научни приноси и теоретични постижения в произведенията на доц. дфн Стефан Пенев, които ми дават основания категорично да смятам, че техния автор заслужава научната степен и “длъжност” “професор по философия”, след като преди две години беше признат и за “мастер” в своята научна област като “доктор на философските науки”?

На първо място, искам категорично да заявя, че доц. дфн Стефан Пенев е не само водещ, но и е най-добрият изследовател на юдаизма като религия, теология, философия на религията и религиозна философия в

България. При това, колкото и парадоксално да е това, той е такъв в цялата следосвободенска наука и философия на България, въпреки многото високо ерудирани интерпретатори на тази религия, нейната теология и философия в епохата до 1944 г. Както никой друг той показва нейната онтологична същност, нейното историческо и диалектико-логическо “ставане” в процеса на повече от 3500 годишната ѝ история. Владеенето на иврит, наред с руски и английски езици му позволява да извлича от огромната съкровищница от литературата за първата монотеистична религия идеи и нюанси, които много от големите имена на европейската, в това число и руската философия на религията и религиозна философия не са направили. Както в двете монографии, така и в множеството студии и статии доц. дфн. Стефан Пенев показва оригиналния, нетрадиционния процес на раждането на тази религия като “чудо”, което “чудо” носи в “утробата” си идеята за “Месията” и подготвя раждането на “чудото” на християнството.

На второ място, в почти всички произведения на доц. дфн. Стефан Пенев, представени в конкурса, в различна степен, в зависимост от разглеждания проблем, е показана органическата диалектическа връзка между юдаизма и християнството, при това най-силно при ортодоксията, православното християнство. Филиацията на идеите като “диалектическо снемане и синтез”, осъществявано в зависимост от държавно-творчески и социо-културни функции в различните епохи и новите културни пространства е онази канава, оня талвег на течението на великите и “незыблеми” идеи, принципи и ценности на монотеистичните абрахаимични религии, чието начало е положено от юдаизма и протича през хилядолетията до днес.

При това, трябва да се отбележи, че самото раждане на юдаизма се разглежда от доц. дфн. Стефан Пенев като филиация и по-точно като диалектическо отрицание и синтез от битуващите в онези хилядолетия пр. Р.Хр. религиозни идеи на древните шумери, египтяни, перси и др.

Все във връзка с тази тема трябва да подчертаем, че доц. дфн. Стефан Пенев показва в редица студии, стаи и в двете монографии как върху базата на филиацията на идеи на юдаизма през идеите на елино-римската духовност и християнството се ражда културата на Европа като християнска цивилизация. Именно в тези исторически и културни преходи и привездането му като държавна религия той вижда отклоненията от автентичния дух на юдаизма и на първото християнство в лицето на принципите на живот на общностите на есеите и назореите.

Трето, изследването на религията и то конкретно абрахаимичните монотеистични религии за доц. дфн. Стефан Пенев, не е просто занимание на “научен работник”, а е дълбока екзистенциална потребност на неговата личност, което обяснява страстта, с която той защитава основните принципи, идеи и ценности на юдаизма и християнството. Има един

френски афоризъм *Le style c'est l'homme* ” (“Стилът е човека”). Т.е. човекът е онова, което прави и онова, което прави е неотделимо от човека, който го прави, то е израз на неговата същност. В този смисъл доц. дфн Стефан Пенев се влага цялостно в своите произведения. Това се чувства навсякъде, но особено представителни са мислите му от Предговора към монографията му “Мистериите на юдаизма и християнството” С., 2005, “Тази книга не е просто замисъл. Тя е мироглед в действие. Основана е върху ценността на религията и главно на юдеохристиянския мироглед.” (с. 10). Тази водеща идея пронизва цялото изследване и зарежда емоционално теоретичната битка на автора срещу различните мистификации и мистерии, сектански интерпретации и мотиви за секуларизация и бездуховност в нашата епоха. Така тази монография, а и редица близки по теми студии и статии са форма на страстна дискусия срещу превратните форми на глобализма и претенциите за нов световен ред насочени срещу разбирането и приемането на религията като екзистенциална потребност на личността, като социален, морален и психически регулатор на личността в съвременната епоха. (вж. Мистериите на юдаизма и християнството, с. 93).

Нещо повече, този труд, както и другият фундаментален труд на доц. дфн Стефан Пенев “Диалектическият логос на религията: Религиозната философия на абрахамичните религии” (С., 2015) биха правили чест на философската мисъл на всяка развита и уважаваща себе си нация в съвременния глобализиран свят, в който текат множество разнопосочни и противоречиви процеси, сред които в едни пространства на планетата наблюдаваме секуларизация на религията, а в други обратно на десекуларизация и активация, стигаща до връщане към фундаменталните основания или избиваща в различни екстремистки и терористични форми.

Четвърто, авторът почти във всичките си произведения и в най-висока степен в двете монографии си поставя като задача и се стреми да постигне синтез между принципите на теология, науката и философия, в случая, философията на религията. В това отношение неговите изследвания са съзвучни не само с основните идеи на разработения от мен научно-изследователски проект “Философията на универсалната история като фундаментална философия” –т. I, т. II и т. III (С., 2010, 2015 и 2016) , но и с идеите на огромно количество учени, философи и теолози в историята на човечеството от древността до днес, към които доц. дфн. Стефан Пенев непрекъснато се връща и позовава. Като цяло всички негови произведения се базират на огромно количество литературни източници на български, руски, английски езици и иврит.

Пето, много са върховите теоретични постижения на доц. дфн. Стефан Пенев в неговите трудове, но според мен онова, което би импонирало на всеки изкушен във високата “а ла Хегел” философия е анализа на диалектическата логика на троякото умозаключение,

разглеждащо абрахамичните религии като единство от онтична, епистемологична и социокултурна триада. И това с пълна сила е показано в монографията му “Диалектическият логос на религията: Религиозната философия на абрахамичните религии”, С., 2015.

Шесто, на този момент би следвало да се спрем по-конкретно като илюстрация на високата философичност на анализа на доц. дфн. Стефан Пенев на т.нар. “тринитарен проблем”, което той прави най-цялостно в студията на руски език “Гегел, тринитарная “проблема”, исихазм и некоторые псевдодиалектические интерпретации” (в “Сбор. Альманах религиоведения, Елецкий ун-т, 2008,) . За него: 1) Принципите на платонизма и юдейско-кабалистичната философия са истинските предвестници на Хегеловата диалектика; 2) Ортодоксалното християнство и неотомизмът предлагат пирамидално-йерархична система на Универсума, но тя остава статична; 3) Единствено исихазмът успява да погледне в посока към диалектическото мислене. Но третата категория – напр. Ентелехия (осъщественост) като единствена възможност и действителност все още не извежда от формалната причинност, защото не е бил създаден цялостен диалектически метод и липсва понятие за “процесуална философия” (което ще въведе А.Н. Уайтхед – б.м. П.Г.) ; 4) Оказва се, че юдейската кабалистична диалектика на “ен соф” (божествения мрак на Единното свърхбитие или Абсолюта) и триадата “авайа – “ецем”, “се фирот” (иврит) най-добре съответства (заедно с Платон, Филон и Габирол) на голямата Хегелова категориална триада: “битие” – “същност” и “понятие” и води към идеята и създаването на цялостна светогледно-философска система като разгърнато онтологично доказателство (“ец –илан –сефирот”); 5. Така се доказва, че битието на Бога не е универсалия – същност, нито ограничен субект или всеобщ предикат; 6) Диалектическата система, приложена към религията и теологията води от клерикалните Петър и Павел към Евангелието на Йоан с човешко “начало” в “Логоса”, преминава през гностическите евангелия (копти и Филип), но след системата като доказателство възстановява онтологическата истина на монотеизма – Абсолюта.” (с. 66-80)

Седмо, в цяла група студии и статии и най-цялостно в монографията “Диалектическият логос на религията: Религиозната философия на абрахамичните религии” разграничава основните понятия, чието съдържание и роля в един или друг исторически и културологически контекст използва – мироглед (светоглед), идеология, философия, частни науки, теология, религия, религиозна философия и философия на религията. За него те са различни множества с несводими и неизводими едното от другото неформални елементи, но всичките те с един субект – човекът и всяка с помощта на своите подходи стремяща се към истината.

Осмо, следвайки Г.Хегел, авторът постоянно изтъква, че и Религията, и Философията се стремят към постигане на Истината – Бога, но правят

това в различни форми и в по различни пътища, а това е логична предпоставка за търсене на нов синтез.

Девето, върху базата на много исторически факти и събития, главно от историята на Израел/Юдея, България и Русия доц.дфн. Стефан Пенев разкрива огромното богатство на юдаизма и на християнството като духовен тест за оцеляване на тези народи във векове на робства и липса на държава. За него този факт е категорично доказателство за екзистенциалната, психофизична и духовно-културна роля на развития монотеизъм като ос на духовната култура на едно общество, един народ и всеки човек.

Десето, за автора е безспорно, че събитията в края на ХХ и началото на ХХІ век категорично показват, че религията е не само най-древна, но и актуална мощна детерминанта на световните процеси и първостепенна екзистенциална величина. Процесите на секуларизация и десекуларизация доц. дфн Стефан Пенев анализира в редица свои статии и студии, но най-впечатляващ е неговия извод в края на статията „посветена на творчеството на руския философ на религията А.В. Усачов. “Ако религията и философията са непоклатими, то те задължително ще доведат и вече доведоха човечеството до десекуларизация , макар че разбира се, по друг, неклерикален начин, заключаваме ние.”(Actual Challenges in Philosophy , Онтология, религия, наука в сочинениях Усачева А.В. , 2/2014, с. 109)

Единадесето, впечатляващ е анализът на автора на календарните принципи и идеята за Апокалипсиса в ортодоксалните юдео-християнски и други религиозни системи. (в “Религия, Ценности и Ортодоксалност. Интеркултурен диалог” С., 2013) В тази студия доц. дфн Стефан Пенев е постигнал диалектическо съчетаване на разбирането на времето от позициите на собствено религиозните възгледи с научни, астрономически системи за отчитане.

Дванадесето, убедително с езика на логическия диалектически анализ авторът показва, че проявите на всеки религиозен фундаментализъм са проява на пълен отказ от инкултуризация на определени принципи в системата на съвременните общества.

С риска да пропусна някои значими за науката моменти в трудовете на доц. дфн. Стефан Пенев, представени в конкурса за професор по философия , смятам че и очертаните приноси и теоретични постижения в посочените области говорят категорично както за мащабността на изследователските интереси, така и за дълбочината на постигнатите резултати на техния автор и убедително потвърждават основателността на исканото звание.

В същото време, по-скоро като пожелание към по-нататъшно разгръщане и обогатяване на изследванията му в избраните направления и области , отколкото като критика искам да искажа и несъгласие с едно

твърдение на доц. дфн Стефан Пенев и две непълни интерпретации. Става дума за следното:

1. Не съм съгласен с твърдението на доц. дфн Стефан Пенев, че “Философията не е и не може да бъде идеология. Тя се занимава с общото, необходимото, валидното, същественото и субстанциалното.” (“Философията, Религията и Науката като духовни визии за света и човека. Абрахамичните религии” в сб. Религия, ценности, ортодоксалност. Религията и науката в XXI век, С., 2014, с. 21) Но на доц дфн Стефан Пенев му е добре известен 11-тия тезис от тезисите на К. Маркс за Л. Фойербах, в който се заявява, че “Философите до сега само са обяснявали света, а задачата се състои в това той да бъде изменен!”. Тук, както никъде другаде така ясно и категорично е заявена ролята на философията като идеология, защото именно диалектичката философия разглежда “всеобщото, необходимото, валидното, същественото и субстанциалното” като развиващи се и в този смисъл отнесена към света на хората тя трябва не само да обяснява неговата същност, но и да му служи в качеството им на субект за променяне в благоприятна за самите хора посока, а с това и за постигане на неговата, на света най-дълбока същност, субстанциалност и т.н.

2. Добре ще бъде в един нов, по-цялостен анализ на ролята на БПЦ и на българското православно християнство да се покаже ролята на “богомилската ерес” за раждането на западноевропейските ереси – катарите и албигойците, които подготвиха почвата за раждането на протестантизма (Джон Уиклиф) и на капитализма. Направеното в българската философска и историческа литература не е достатъчно дълбоко и основателно и не впечатлява европейците, а то е значимо, наред с многото други приноси на българската духовна култура за Европа.

3. Освен извращенията и деградациите на морала (Борджиите и др.) и цялата мистика на късното Средновековие Ренесансът роди и великото изкуство на Тициан, Микеланджело Буонаротти, Леонардо да Винчи, Рафаел, Брунелески и т.н. Това разбира се, доц. дфн Стефан Пенев много добре знае, но то трябва да се покаже в неговата дълбока противоречива същност...

Но водещ принцип за мен винаги е било да се оценява един исторически деятел и въобще творец, в случая един учен за това, което е направил, а не за това, което не е направил.

В този дух, като имам предвид всичко казано по-горе, бих искал да подчертая категоричната си убеденост, че направеното от доц. дфн Стефан Пенев в неговите трудове като учен-изследовател и едновременно с това като организатор и ръководител на секция “Религия, Вярвания, Светоглед” към ИИОЗ при БАН ми дава предостатъчно основания да подкрепя избора му за професор по философия за нуждите на ИИОЗ при БАН, за което призовавам и колегите си от Научното жури!

Проф. доктор на философските и на политологичните науки Петко Ганчев-
Председател на Геополитически център Евразия, преподавател в МВБУ
12.02. 2016 г.